

«چالش ها و راهکارهای تربیت فرزند در عصر رسانه های نوین»

استاد راهنما: لیلا خواجه زاده

نویسندگان: سمیه ابراهیمی، زینب گیلان، فاطمه صدر الهی^۱

چکیده

پژوهش حاضر با هدف شناخت چالش ها و راهکارهای تربیت فرزند در عصر رسانه های نوین، انجام گرفته است. در دنیای کنونی که تکنولوژی به سرعت در حال پیشرفت است و دسترسی آسان و فراگیر به اینترنت و دستگاه های هوشمند وجود دارد، تربیت فرزندان با چالش روبرو شده است، از این رو شناخت چالش ها و راهکارهای تربیت فرزند در عصر رسانه های نوین، بسیار حائز اهمیت می باشد. این پژوهش به روش توصیفی، تحلیلی و با استفاده از منابع معتبر کتابخانه ای و نرم افزاری به بررسی چالش ها و راهکارهای تربیت فرزند در عصر رسانه های نوین پرداخته است. رسانه های نوین به مجموعه ای از فناوری های ارتباطی اطلاق می شود که بر پایه دیجیتال بوده و دسترسی گسترده ای به آنها برای استفاده شخصی وجود دارد. این رسانه ها شامل وبسایت ها، شبکه های اجتماعی، وبلاگ ها، پادکست ها، ویدیوهای آنلاین، بازی های ویدئویی و سایر پلتفرم های دیجیتالی هستند. چالش های تربیت فرزند در عصر رسانه های نوین عبارتند از: مشکلات دینی و مذهبی، روی آوردن به خرافه گرایی و عرفان های دروغین، دور شدن از فرهنگ مهدویت و انتظار، گرایش به پورنوگرافی و مسائل جنسی، رفتارهای غیر منطقی و خشونت علیه والدین، مدگرایی غربی، انجام اعمال ضد هنجاری، مشکلات روحی و جسمی، و... برای رهایی از این چالش ها، راهکارهایی برای تربیت فرزندان، وجود دارد که در بستر آموزه های انسان ساز قرآن و روایات محقق می گردد.

کلید واژه: تربیت فرزند، رسانه های نوین، چالش ها و راهکارها

^۱ موسسه آموزش عالی حوزوی فاطمیه دامغان، استان سمنان

مقدمه

این پژوهش با موضوع «چالش ها و راهکارهای تربیت فرزند در عصر رسانه های نوین» به بررسی چالش ها و راهکارهای تربیت فرزند در عصر رسانه های نوین می پردازد. رسانه های نوین به مجموعه ای از فناوری های ارتباطی اطلاق می شود که بر پایه دیجیتال بوده و دسترسی گسترده ای به آنها برای استفاده شخصی وجود دارد. این رسانه ها شامل وبسایت ها، شبکه های اجتماعی (فیسبوک، توئیتر، اینستاگرام و تلگرام) وبلاگ ها، پادکست ها، ویدیوهای آنلاین (یوتیوب و آپارات)، بازی های ویدئویی و سایر پلتفرم های دیجیتالی هستند. رسانه های نوین ویژگی هایی دارند که بر خلاف رسانه های الکترونیک، مثل رادیو یا تلویزیون، بر بستر اینترنت و در مواردی، ماهواره ها بار می شوند. در دنیای کنونی که تکنولوژی به سرعت در حال پیشرفت است و دسترسی آسان و فراگیر به اینترنت و دستگاه های هوشمند وجود دارد، در پاره ای از موارد باعث چالش در زندگی بشر من جمله نسل جدید شده است و از این رو شناخت چالش ها و راهکارهای تربیت فرزند در عصر رسانه های نوین، بسیار حائز اهمیت می باشد. تفاوت در نحوه استفاده و درک رسانه ها بین والدین و فرزندان و درک این تفاوت ها و یافتن زبان مشترک، ضرورت بررسی موضوع را مضاعف می کند، زیرا یکی از راههای حفظ سلامت روان، آشنایی با رسانه و نحوه استفاده آن است و رویکردهای تربیتی آگاهانه و فعال برای والدین ضرورت دارد. تربیت فرزندان در عصر رسانه های نوین نیازمند آگاهی، تعامل و همراهی والدین است. با ایجاد یک محیط امن و سالم و با آموزش مهارت های لازم، می توانیم فرزندانمان را در این دنیای دیجیتال به خوبی تربیت کنیم. تربیت فرزندان در عصر رسانه های نوین با چالش ها و فرصت های متعددی همراه است. چالش های تربیت فرزند در عصر رسانه های نوین عبارتند از: مشکلات دینی و مذهبی، روی آوردن به خرافه گرایی و عرفان های دروغین، دور شدن از فرهنگ مهدویت و انتظار، گرایش به پورنوگرافی و مسائل جنسی، رفتارهای غیر منطقی و خشونت علیه والدین، واپس ماندگی فرهنگی، مدگرایی غربی، انجام اعمال ضد هنجاری، مشکلات روحی و جسمی، روبرو شدن با محتواهای نامناسب و... راهکارهای تربیت

فرزند در عصر رسانه های نوین عبارتند از: نظارت بر محتوای آنلاین، ایجاد الگوی مناسب توسط والدین، محدودیت های زمانی در استفاده از رسانه ها، شرکت در فعالیت های دنیای واقعی، ارائه راهکارهای عملی و کاربردی، تشویق به فعالیت های فیزیکی، آموزش مهارت های اجتماعی، استفاده از تکنولوژی به عنوان ابزار آموزشی و... این نوشتار به روش توصیفی، تحلیلی و با استفاده از منابع معتبر کتابخانه ای و نرم افزاری و با هدف شناخت چالش ها و راهکارهای تربیت فرزند در عصر رسانه های نوین سامان گرفته است. سوال اصلی: چالش ها و راهکارهای تربیت فرزند در عصر رسانه های نوین چیست؟ (سوالات فرعی: ۱) ویژگی های رسانه های نوین چیست؟ ۲) چالش های تربیت فرزند در عصر رسانه های نوین چیست؟ ۳) راهکارهای تربیت فرزند در عصر رسانه های نوین چیست؟ پیشینه نوشتار حاضر: ۱. مقاله: راهکارهایی برای تربیت فرزندان در عصر دیجیتال. نویسندگان: فاطمه نوری راد و وحیده شاه حسینی که در این مقاله به نکاتی که والدین با رعایت آنها می توانند سواد رسانه ای خود و خانواده شان را ارتقا دهند و حضوری فعال و موثر در تربیت فرزندان، در دنیای مجازی و دیجیتالی امروز داشته باشند، اشاره شده است. ۲) پایان نامه: کارکرد خانواده و شیوه های تربیتی فرزندان بر اساس میزان استفاده از رسانه های جمعی و شبکه های ارتباط مجازی. نویسندگان: امیر هاشمی سنجانی، شهرزاد سراوانی، مژگان زینلی پور، فائزه اربابی، در این پژوهش کارکرد خانواده و شیوه های تربیتی فرزندان بر اساس میزان استفاده از رسانه های جمعی و شبکه های ارتباط مجازی بررسی شده است. ۳) کتاب: الزامات تربیت فرزند در عصر رسانه، تالیف فاطمه نوری راد و وحیده شاه حسینی انتشارات عترت نو، ۱۳۹۷ شرایط و نکات لازم برای جلوگیری از تاثیر پذیری فرهنگ حاکم بر جامعه از رسانه ها و فضای مجازی و تربیت کودکان و نوجوانان را به شیوه ای درست ارائه می دهد.

۱. بیان مساله

رسانه به هر ابزار، سازمان یا نهاد مادی و غیرمادی گفته می شود که حامل پیام باشد؛ به شرط آنکه پیامی که منتشر می کند، از مقبولیت اجتماعی برخوردار باشد و مورد پذیرش جامعه و مخاطبان قرار گیرد. رسانه های نوین به مجموعه ای از فناوری های ارتباطی اطلاق می شود که بر پایه دیجیتال بوده و دسترسی گسترده ای به آنها برای استفاده شخصی وجود دارد. این رسانه ها شامل وبسایت ها، شبکه های اجتماعی (فیسبوک، توئیتر، اینستاگرام و تلگرام) و بلاگ ها، پادکست ها، ویدیوهای آنلاین (یوتیوب و آپارات)، بازی های ویدئویی و سایر پلتفرم های دیجیتالی هستند. رسانه های نوین با ویژگی های خود، تحولی در عرصه ارتباطات ایجاد کرده اند و به ابزاری قدرتمند برای اشتراک گذاری اطلاعات، تعامل و مشارکت کاربران تبدیل شده اند. رسانه های نوین ویژگی هایی دارند که برخلاف رسانه های الکترونیک، مثل رادیو یا تلویزیون، بر بستر اینترنت و در مواردی، ماهواره ها بار می شوند. تربیت فرزندان در عصر رسانه های نوین با چالش های متعددی همراه است و والدین باید با آگاهی از چالش های موجود و بهره گیری از روش های مؤثر، محیطی سالم و متعادل برای رشد فرزندان خود در دنیای دیجیتال فراهم کنند و روش های صحیح استفاده از اینترنت را به آنان آموزش دهند. ترکیب آگاهی، نظارت، آموزش سواد رسانه ای و تقویت روابط خانوادگی می تواند به کاهش آسیب های ناشی از فناوری و بهره گیری از مزایای آن کمک کند.

۲. مفهوم شناسی

۱،۲ تربیت در لغت واصطلاح

تربیت در لغت از ماده «ربا» به معنی «زاد و نما»؛ افزایش یافت، نمو کرد، گرفته شده است. (فیومی، ۱۳۹۶، ۲۱۷)؛ (طریحی، ۱۴۰۸، ۱۳۸-۱۳۹) در لسان العرب، می نویسد: «ربا الشيء یربو ربواً و رباً: ای زاد و نما». (ابن منظور، ۱۳۶۳، ۳۰۴) تربیت از کلمه «رب» به معنی مالک، سید و مربی اشتقاق می یابد و این گونه معنی می شود: انجام وظیفه کردن به شیوه نیکو و پسندیده. «ربّ ولده و الصبی یربه رباً» (ابن منظور، همان، ۳۹۹) یعنی کودک خود را نیکو تربیت کرد و برای او به نحو

شایسته انجام وظیفه نمود. «تربیت» از کلمه ی «رَبَّ» گرفته شده «رَبَّ در اصل به معنی تربیت و پرورش است. ایجاد کردن حالتی پس از حالتی دیگر، در چیزی تا به حدّ نهایی و تمام و کمال آن برسد». (راغب اصفهانی، ۱۳۷۴، ۲۹)

تربیت در اصطلاح: انتخاب رفتار و گفتار مناسب، ایجاد شرایط و عوامل لازم و کمک به شخص مورد تربیت، تا بتواند استعدادهای نهفته‌اش را در تمام ابعاد وجودی خویش به‌طور هماهنگ پرورش داده و به‌سوی هدف و کمال مطلوب، به تدریج حرکت کند. در عبارات فقها، به زنی که طفل را شیر می‌دهد و او را نظافت و نگهداری و در جهت مصلحت او انجام وظیفه می‌نماید «مربیه» می‌گویند. آنان حضانت را هم به معنی تربیت دانسته و در تعریف آن گفته‌اند: «حضانت: ولایت و اقتداری است برای تربیت نمودن طفل» (علامه حلی، بی تا، ۱۰۱)؛ (شهید ثانی، ۱۴۱۳، ۴۲۱) برخی فقها، فایده حضانت را تربیت طفل دانسته‌اند. (طباطبایی، ۱۳۹۱، ۱۴۴)

۲,۲ رسانه های نوین در لغت و اصطلاح

رسانه به هر کانال یا وسیله‌ای گفته می‌شود که امکان انتقال اطلاعات، پیام‌ها، افکار، احساسات و ارزش‌ها را بین فرستنده و گیرنده یا گیرندگان فراهم می‌آورد. این انتقال می‌تواند به صورت گسترده یا محدود باشد و شامل اشکال مختلفی چون مکتوب، دیداری، شنیداری و الکترونیکی است. (معین، ۱۳۸۶، ذیل واژه)؛ (دهخدا، ۱۳۷۷، ذیل واژه)

رسانه‌های نوین در لغت به معنای جدیدترین و نوظهورترین وسایل ارتباطی هستند. در اصطلاح، این رسانه‌ها به مجموعه‌ای از فناوری‌های دیجیتال اطلاق می‌شوند که با ویژگی‌هایی مانند تعاملی بودن، دیجیتالی بودن، در دسترس بودن و امکان شخصی‌سازی، ارتباطات را دگرگون کرده‌اند. (دنيس مک‌کوايل، ۱۳۸۸، ۴۵)

۴,۶ آموزش مهارت‌های اجتماعی

والدین می‌توانند با ایجاد فرصت‌های اجتماعی، مانند برگزاری مهمانی‌ها و فعالیت‌های گروهی، به فرزندان‌شان کمک کنند تا مهارت‌های اجتماعی خود را تقویت کنند. مهارت اجتماعی شامل ارتباط کلامی و غیرکلامی، گوش دادن فعال، همدلی، مدیریت هیجان، حل تعارض، همکاری گروهی و رفتارهای مسئولانه در گروه‌های مختلف می‌شود. علت اهمیت مهارت‌های اجتماعی در تربیت فرزندان این است که کودکان با مهارت‌های اجتماعی قوی، گزینه‌های بهتری برای مدیریت استرس و فشارهای اجتماعی دارند. توانایی کار گروهی، ارتباط با همکلاسی‌ها و معلمان بهبود عملکرد تحصیلی و آمادگی برای محیط کار را تقویت می‌کند. روابط دوستانه پایدار و مقابله با زورگویی و برخوردهای منفی کاهش می‌یابد. رفتارهای اجتماعی مثبت در فضای واقعی به به‌کارگیری مناسب در فضای مجازی کمک می‌کند. (مرتضوی هشترویدی، ۱۳۹۷، ۱۳) نقش والدین در پرورش مهارت‌های اجتماعی فرزندان این است که: والدین باید رفتار اجتماعی محترمانه، شنیدن با صبر و پاسخ دادن دقیق به نیازهای دیگران را نمایش دهند. مهارت‌ها را به صورت روشن آموزش دهند (مثلاً چگونه از دیگران سوال بپرسند، چگونه با دیگران هم‌نوا باشند یا چگونه در گروه احساس سهم داشته باشند). رفتارهای اجتماعی مثبت را تشویق و بازخورد سازنده بدهند؛ در موارد ناکامی، راهکارهای جایگزین پیشنهاد دهند. فرصت‌های ارتباطی مانند ملاقات‌های خانوادگی، کلاس‌های گروهی، ورزش تیمی یا باشگاه را فراهم تا فرزند ریسک‌پذیری سازنده را بیاموزد. استراتژی‌های آرام‌سازی، نام‌گذاری احساسات و زبان مشترک خانوادگی برای مدیریت هیجان‌ها را تمرین کنند. رفتارهای آنلاین و ارتباط با دیگران در فضای مجازی را نیز آموزش. هر روز به فرزند نشان دهند چگونه به طور مؤثر با دیگران صحبت و چگونه به طرف مقابل گوش و چگونه در برابر پذیرش یا مخالفت خلاقانه واکنش نشان بدهند. (محمدی، ۱۳۹۴، ش ۳۸)

نتیجه‌گیری

رسانه‌های نوین با ویژگی‌های خود، تحولی در عرصه ارتباطات ایجاد کرده‌اند و به ابزاری قدرتمند برای اشتراک‌گذاری اطلاعات، تعامل و مشارکت کاربران تبدیل شده‌اند. رسانه‌های نوین بر خلاف رسانه‌های الکترونیک، بر بستر اینترنت و در مواردی، ماهواره‌ها بار می‌شوند. دسترسی آسان به اینترنت از طریق تلفن‌های هوشمند و تبلت‌ها، باعث شده است که کودکان و نوجوانان ساعات زیادی را در فضای مجازی سپری کنند و آن‌ها را دچار چالش کند. یکی از راه‌های حفظ سلامت روان، آشنایی با رسانه و نحوه استفاده آن است و رویکردهای تربیتی آگاهانه و فعال برای والدین ضرورت دارد. تربیت فرزندان در عصر رسانه‌های نوین نیازمند آگاهی، تعامل و همراهی والدین است. با ایجاد یک محیط امن و سالم و با آموزش مهارت‌های لازم، می‌توانیم فرزندانمان را در این دنیای دیجیتال به خوبی تربیت کنیم. چالش‌های تربیت فرزند در عصر رسانه‌های نوین عبارتند از: مشکلات دینی و مذهبی، روی آوردن به خرافه‌گرایی و عرفان‌های دروغین، دور شدن از فرهنگ مهدویت و انتظار، گرایش به پورنوگرافی و مسائل جنسی، رفتارهای غیر منطقی و خشونت علیه والدین، واپس ماندگی فرهنگی، مدگرایی غربی، انجام اعمال ضد هنجاری، مشکلات روحی و جسمی، روبرو شدن با محتوای نامناسب و... راهکارهای تربیت فرزند در عصر رسانه‌های نوین عبارتند از: نظارت بر محتوای آنلاین، ایجاد الگوی مناسب توسط والدین، محدودیت‌های زمانی در استفاده از رسانه‌ها، شرکت در فعالیت‌های دنیای واقعی، ارائه راهکارهای عملی و کاربردی، تشویق به فعالیت‌های فیزیکی، آموزش مهارت‌های اجتماعی، استفاده از تکنولوژی به عنوان ابزار آموزشی و...

منابع

* قرآن

* نهج البلاغه

- ۱- ابن منظور، محمد؛ لسان العرب: ج ۳، بیروت: داراحیاء التراث العربی، ۱۴۱۶ق.
- ۲- امیر تیموری، محمدحسن؛ طراحی پیام‌های آموزشی: ج ۲، تهران: سمت، ۱۳۹۲.
- ۳- امینی، ابراهیم؛ آیین تربیت: ج ۱۵، تهران: اسلامی، ۱۳۷۵.
- ۴- ایازی محمدعلی؛ قرآن و مبارزه با خرافات: تهران: ذکر ۱۳۸۹.
- ۵- حر عاملی، محمد بن حسن؛ وسائل: ج ۱۹، چ ۱۰، تهران: کتابچی ۱۳۸۶.
- ۶- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا: ج ۲، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
- ۷- راغب اصفهانی، حسین؛ المفردات فی غریب القرآن: چاپ ۲، ترجمه ی غلامرضا خسروی حسینی؛ ج ۲، تهران: مرتضوی، ۱۳۷۴.
- ۸- زورق، محمد حسن، مبانی تبلیغ، تهران: سروش، ۱۳۹۷.
- ۹- دنیس مک‌کوایل؛ رسانه‌های نوین نظریه نوین: ترجمه پرویز اجاللی؛ ج ۳، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات، ۱۳۸۸.
- ۱۰- طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، ج ۳، تهران: مرتضوی، ۱۳۷۵.
- ۱۱- طباطبایی، محمدحسین؛ المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۲۰، بیروت: مؤسسه الاعلمی، ۱۳۹۳.
- ۱۲- عمرانلو سهیل؛ کنترل و نظارت بر محتوای دیجیتال، تهران: آوند دانش، بی تا.

فرهنگی، علی اکبر «رسانه های جمعی و نقش آنها در ساختار اجتماعی واقعیت» تهران: انتشارات سازمان صدا و سیما ۱۳۷۴.

۱۳ - فیومی، احمد، المصباح المنیر: ج ۲، قم: دارالهجرت، ۱۴۱۳ق.

۱۴- لوسیون بل؛ پولاد زاده انسیه؛ مک لوهان در عصر رسانه های اجتماعی، تهران: توسعه ۱۴۰۳.

۱۵ - مجلسی محمد باقر؛ بحار الانوار: ج ۷۴، چ ۴، تهران: اسلامیه ۱۳۸۶ .

۱۶- متقی هندی، علی بن حسام؛ کنز العمال: ج ۳، بیروت: الرساله ۱۴۳۱.

۱۷- ملکم، همیلتون؛ جامعه شناسی دین: ترجمه محسن ثلاثی، تهران: ثالث، ۱۳۸۹.

۱۸- معین، محمد؛ فرهنگ فارسی: چ ۳ تهران: ذرین ۱۳۸۶.

۱۹- مکارم، ناصر؛ تفسیر نمونه: چ ۱۱، قم: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۲.

۲۰- منشی زاده محمد، والدین حقیقی فرزندان مجازی، تهران: پارسیان البرز، ۱۳۹۷.

۲۱- نیلی پور مهدی؛ فرهنگ فاطمیه: چ ۸، اصفهان: آیت الله مدرس، ۱۳۹۰.

مقالات

۲۲- افروز، غلامعلی؛ «نقش رسانه ها در تربیت جوانان»، روزنامه قدس، ش ۵۵۴۹۱، ۱۳۸۵.

۲۳- بابایی، محمود و فهیمی فر، سپیده؛ «ویژگی های رسانه های نوین و الگوهای ارتباطی»، فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازمان دهی اطلاعات، ش ۲۴، ۱۳۹۲.

۲۴- باقری خسرو؛ «ماهیت و قلمرو تعلیم و تربیت اسلامی»، روزنامه کیهان، ش ۲۸، ۱۳۸۰.

- ۲۵- تراشیون علیرضا ؛ راهکارهای تربیت فرزند ، مجله طبوبی، ش ۴۳، ۱۳۹۲.
- ۲۶- جوادی، علی محمد؛ «بررسی میزان و چگونگی رابطه بین استفاده از وسایل ارتباط جمعی در بین کاربران و غیر کاربران اینترنتی به تفکیک جنسیت»، نشریه پیک نور، ۱۳۸۷.
- ۲۷- حمیدیان علی ؛ «فناوری اطلاعات و ضرورت نظارت والدین»، فصلنامه ره آورد نور، ش ۲۵، بی تا.
- ۲۸- حسن زاده سجاد ؛ علیزاده زهره ؛ رنجبر مختار ؛ «تربیت از دیدگاه مکاتب روانشناسی » ، فصلنامه تحقیقات راهبردی در تعلیم و آموزش و پرورش، ش ۶، ۱۴۰۲
- ۲۹- فاطمی محمد ؛ « تربیت رسانه ای و چالش های آن»، پرتال جامع علوم انسانی، ش ۳، ۱۳۹۷.
- ۲۸- نجفی، محمود؛ «بازی های رایانه ای»، فصلنامه ره آورد نور، شماره ۲۷، ۱۳۹۴
- ۳۰- مصدري فاطمه ؛ حسینی سروری حسن ؛ «ماهیت رسانه های نوین»، شماره ۲، ۱۳۹۷.
- محمدي، روح الله، هفت آسیب تربیتی، مجله شمیم معرفت ، شماره ۳۸، ۱۳۹۴.
- ۳۱- هوشنگی، طیبه؛ کریمی، فاطمه؛ کاظمی، اصغر؛ «جامعه و رسانه های نوین»، پرتال جامع علوم انسانی ۱۳۸۷.